

Ravasz, de önmagát nem áltató politika, a legrealisabb területeken is folyton sikerrel építő fáradozás tölti el Bethlen örökké munkás életét. Bátran vágó kard és elme, megáll önmagában és alkot minden viszontagság között is ; nincs szüksége senkire abban, hogy határozhasson, csak arra, hogy végrehajtsa. A maga egyénisége élteti s nem kívülről jövő elvont ideálok. Önmagában külön világ, nagy ember.

Ily módon gondolta el Szekfű a «hadvonulást»; művében alig vitázik, inkább terem.

Bethlennek a modern liberális áramlat adott olyan szabadsághős szerepet és szellemet, amilyent az ellenreformáció korában még senki sem ismerhetett. Ép egyik nagy katolikus történetírónknak, Horváth Mihálynak volt tán legnagyobb hatása e liberálisan színezett Bethlen-kép kialakulásában. De közkeletűvé ezt a történeti érzékkel ellenkező felfogást az az irodalom tette, mely politikai jelszavakat keresett csupán a multban, mai célok használatára. Így jutott el azután ez a felfogás iskolai tankönyveinkbe is ; az így nevelkedett művelt közönség ezekután némi kiábrándulással olvashatta még liberálisan színezett történettudósainkat is, akik forrásanyag-közléseikkel mégis csak adtak reális vonásokat is Bethlen alakjának. Szekfű könyve csupán e történetietlen közvélemény ellen irányul és pedig teljes joggal.

Nem tudnánk olyan kifogást felhozni a mű gondolatmenete ellen, amelyt mindjárt a műből meg ne cáfolhatnának ; Szekfű semmiféle szempontot sem hagyott figyelmen kívül. Azonban az egészét áttekintve, úgy hisszük, bizonyos aránytalanságot mégis érezhetni Bethlen és a kor jellemrajzában. Mint említettük, Szekfű hangsúlyozza, hogy a korszak nemesebb egyéniségei őszintén hittek abban, hogy magasabb eszmék szolgálatában töltik életüket, ha a napi politika kérdéseiben a hatalmi szempontoknak engedtek is döntő szerepet. Ideális végső célok, amelyek időnkint még a velük ellentétes csele-

kedetekre is jogosultságot adtak, hallgatag biztatással, hogy a hatalomban való gyarapodás új eszköze lesz majd a magasabb törekvéseknek. A politika így szorította háttérbe ismét és ismét a vallás eszméjét s tette azt gyakran csupán eszközzé és valóságos céljá önmagát. Ámde, Szekfű szerint is, az eszmei háttér mégis csak mindig ott volt, ha nem döntött is az elhatározó pillanatokban. Ott volt a szenvedélyes szóvitákban, olvasmányokban ; többé-kevésbé homályosan a mindennapi életben is. És bizonyos megalkuvásnak, talán nem is tudatos belső küzdelemnek hihetőleg le kellett játszódnia akkor, amikor az eszmék embere kizárólag a politikai célok emberévé változott. Ez átmenet vizsgálatával és rekonstruálásával az ideák erejét érzékeltethette volna a szerző, anélkül, hogy a politikai elhatározásokban túlságos tényezőnek kellett volna elfogadnia hatásukat. Mindez azonban nem vezetett arra, hogy Szekfűnek Bethlen-alakja vesztett volna nemes vonásaiból ; ellenkezőleg, most lép először valóban közel hozzánk, levetve régi elvont képét, mint igazi férfi és küzdelmes hős.

Támadhatnak talán ellenvetések a bizonyítás módszerét illetően is ; Szekfű maga is hangsúlyozza, milyen nehéz az akkori frott anyag helyes értékelése. Néha hosszú levélváltások sem árulnak el semmit az igazi gondolatból, a valódi célból ; féltre kell dojni mindent és egy-két mellékes szóból sejteni meg a valóságot. Ép ez az oka azonban, hogy egykorú írások idézeteivel nem lehet Szekfű cáfolására indulni ; ez csupán hasonló, egészét átfogó s Szekfű eredményeit teljesen magába olvasztó, teremtő alkotással sikerülhetne.

A mű jótékony hatása nem maradhat el ; épen azért, mert — ha vitát idéz is elő a jövőben — hasonló fegyverekre, alkotó munkára készletti bírálóit is. Nem maradhat el haszna a szélesebb közönségre sem ; igaz életproblémákat tár fel és imponáló erővel halad megoldásukra.

Hajnal István.

A Napkelet verspályázata.

A beküldött versfüzetek közt sok helytállót találtunk. Ha kevés is a határozott tehetségre valló, a jó átlag magas verskultúra mellett tanuskodik.

Zúg a nádas. Néhány nagyon szép verse van (Vén kútágas, Az ökor, Zúg a nádas), de sok a közepes. Jó versíróvá fejlődhet, de meggyőző lírát ez a füzet nem dokumentál. *Fű.* Különben szép költeményei oly élénken idézik emlékeztünkbe Gulyás Pált, hogy ítéletet nem kockáztatunk. *Szedér-inda.* Vers-ölsablónszólamaitól még nem tisztult meg, de különösen szerelmi lírájában szerencsésen foglal egy-egy kedves ötletet ízléssel faragott strófái rámájába. *Nagy messziről.* Erőtéljes, de még tisztuló tehetség. Sok szép költeménye közt vannak nagyon is hajrás és jaj-jajos versek, amelyek csörömpölő tempóval szuggérálják a költő-erőt. *Sors bona.* Egy szerencsés lépés és egész meggyőzővé válhat; egy lépés befelé a sablónoktól az őszinteség felé. *14 vers* (jelige: Napkelet). Elmosott, rebegésszerű versek. A ritmus művészi tördeltsége s a tűnődő, emlékeztető lelki alkat közt tökéletes a kongruencia. Nem felöltő egyéniség, de poéta. *A tűz dalol.* Befelé élő költő pasztell-versei. Kár, hogy a dolgok és helyzetek mitológiáját nagyon is elhasznált kifejezéskeincsel érzékelteti. *Szeptemberi bánat* stb. Igazi lírikus véna, sok pongyolaság. *Hajnali ének a búzatáblán* stb. A természetlátása eleven, színes. Az áprilisi fagyféle versek jelzik a fejlődés útját. *Örvénykő.* Korlátolt érdeklődésű és képzeletű ember rokonszenves, egyensúlyozott írásai. Gépies pointjeiről le kell szoknia. *Fűzfasíp.* Gondolatai nem szegényednek el, miközben verssé válnak. Egyéni észjárása kifejezéseiben is kiűt, de még sokszor kúsz, a mondatok közt elvész a vers. A tyuhaj nemcsak első verseiből, de lírájából is elmaradhat. *Jegyenék alatt.* Költészete most bontakozik eredetivé. Egyes verseiben (Gabonacséplés) már kitisztult, másokban még ott az átvett gesztusok s őszintétlen állásfoglalás szennyezése. *Carmen lugubre.* Biztos ízléssel vezetett versek, de a sorok mögött nem feszül egyéni képelet s meggyőző költő-erő. *Apród.* Szép versek, amilyet sokat írtak az elmúlt húsz esztendőben. *Ősz.* Versei menetéből, bátor képeiből igazi költő-tehetség érzik. Milyen szép pl. Szeretem a szeptemberi . . . első fele. De sokszor többet akar mondani annál, amit valóban mondhat, bombasztokkal duzzasztja a verset, csakhogy el ne maradjon dagadó ritmusa mögött. *Évek robotján.* Nincsenek kész versei, de a részletekben sok a jó. Szép az Interieure vége, az Évek robotján utolsóelőtti szakasza stb. Tehetséges. *Poétasors.* Intelligens dilettáns gondos, de tehetséget alig csillantó versgyakorlatai. *1928 október.* Epigrammaszerű versei némelyike jelentékeny gondolkozó erőre vall, mások a kiforratlan kezdőre árulkodnak. *Ifjúságom ravatalánál.* Hajlam nemes formák elsajátítására. Még szolgálja a felvett hatásoknak s e hatások inkább külsőségek. Furcsa kentaur-vers a Holló formájába ültetett irredenta-vízió. *Bakonyi virágok:* leírásai elég hangulatosak (Az én falum, Éjjeli csend a Bakonyban), de messze van még a nyelvi és világnézeti kiforrástól. *Qualis vir.* Az erőteljes nyelv éles ellentétben áll jellemzően dilettáns verstémáival. *Felvidék.* Érdekes kísérlet a klasszikus formák magyar továbbépítésére, sajnos, nem szabadul-

hatott bizonyos álberzsényis dübörgéstől. *Örök ekék.* Nemes formatörekvés, de költeményeit törmelékiszavakkal hordja teli. Alig néhány versében válik a forma a mondat szükségszerű felületévé. *Berzsényi földjén.* Lendületes, a lélek versemögötti mozdulata rokonszenves, de bőbeszédű, nagyon sok a sortöltő szó, a zavaros kép.

Az ősz siel. Van egy-két erőteljesebb verse (Falusi temetés). Leíráson, szemlélhető képeken kell konkrétabbá nevelnie kifejezőeskincsét. *Üzenet Rodostóból* stb. Messze van a kibontakozástól, de nem merjük az írástól elijeszteni, itt-ott jót is találtunk. *Szüret.* Izlése, mint különben szép Balaton versének a vége is bizonyítja, még bizonytalan, de van némi garancia rá, hogy verseiben a poézis idővel nagyobb tömészséget ér el. *Ember szól itt.* Heroikus állásfoglalás, amelyet nem tud lírává duzzasztani a poeta-erő. *Napkelet.* Bánatos hangulat-egysége kialakult lelket mutat, aki azonban nem versre termett, mint sortól-sorig döccenő technikája, kicsinyes versfelfogása is bizonyítja. *Piros rózsák.* Ötletei nem szellemtelenek, de ügyetlen prózaian fejt ki botló verseiből. Az ilyen-fajta poézis különben is rég idejét múlta. *Csend.* Ha nem is eredeti, de jól folyó s egy-egy sorral, jelzővel meglepő versek. *Havasok közt.* Egész jelentéktelen, de rövid sorai ritmikájában van valami igaz hangulatra áruzkodó. *Félsziget.* Ahol le tud mondani bőbeszédűségéről s híg kompozícióról, mint a Diszkoszvetőben, ott jó. Allegóriás versei (Félsziget) azonban egész hamisak. Nem tehetégtelen. *Repülnél lelkem.* Mellékverseiben sok a hamis, mintha a «nagy költő»-ről alkotott téves képe szuggerálná. A költő többet ér, mint ideálja. Egyszerűbb a lelke, mint a pózai. *Mintha az anyám szíve volna.* Van néhány szerencsés sora, de az egész még szintelen, nem fog meg. *Tilalom.* Tömörségre való képesség és kicsinyes modorosság elegyednek benne. *Én.* Iramában van valami meggyőző, de sok az átvett póz s nagy hajlama van az olcsóbb megoldásra. *Versék.* Eleven filozófia, amely nyújtja a verset s öli a lírát. *Tíz év.* Betapaszthatatlan bőbeszédűsége eleven költői ízelet old unalmassá. *Már.* Tréfásabb versei aránylag jobbak (Nagyapám, Még és már). Ebben az irányban volna tere, nem szellemtelen. *Elszaladt örömök siratója.* Jambusa dobbanásában van valami meleg, szívdobogásszerű, nyelv-képkincs azonban átlagon aluli, egyénietlen. *Ázott szénaredek.* Jobbak, mint a régi versei. A Bogár Imre-féle hangnak nincs jövője, a klasszikus forma viszont nem nőtt össze azzal az ál-olimpuszi stílussal, amelyet ráerőszakol. *Omnia ad unum.* Talán gondolatok epigrammatikus kiélezésére volna képessége. Nem sokat ígér. *Egyedül.* Van néhány szép ötlete (ars amandi), de elvész a bőbeszédűség s álköltőiség hullámverésében. *A szolgáló énekel.* Bőven áll a szó s a rím, de a királynő-szolga hasonlatot versciklussá higítani, minden lehető részletében kivereselni, mégis csak sok talán. *Ködben* stb. Újabb versei határozottan jobbak, de nem tudjuk, hogy ez a fejlődés érdemes tehetség kibontakozása-e. Az az érzésünk, hogy más téren máris többet ért el. *Magvetés.* Szonettjei aránylag fejlett formaérzékre vallanak, de képzelete szegényes s e szegénységet nagy mondásokkal kendőzi el. *Crescendo.* Strófái fegyelmezettek, de nincs bennük semmi, ami megragadna. *Recrudescunt.* Rosszul emésztett Ady-émlékek, sok próza, kopott szólamok. *Jozafát.* Csak gyakorlatok, nem kapcsolódtak a lélek központi érdekeihez. *Hangok a lelkemből.* Bizony «garasos» álmok. Ez az egy verse őszintén hat. *Lobogó álmok.* Rég megírt s gyengén elismert gondolatok, türhető formaérzék. *Én elpusztulok viharban vagy csöndben.* Azt a fajta erőszakot követi el a versen, amelyet versbetörő, különben jelentékeny szellemek szoktak elkövetni, akik hangos dikcióval s ál-bátorsággal helyettesítik a lassú lírai kultúrát. *Beszélgelés Hamupipókéval.*

Nagyon is könnyen odavetett versek, nem érzik rajtuk az anyagnak az az ellenállása, amellyel szemben a vers erőfeszítés.

Szerelem. Amilyen makacsul ismétlődik a nem épen szerencsés forma, olyan monoton maga a líra is. *Szeptember felé.* Feltűnőbb ízlés-botlásnélküli jelentéktelen versek. *Őszinte hangok.* Bizonyára szép és megható versek olyanok számára, akiket még nem fertőzött műértővé a költészet. *Költő dalolj.* Az egész füzetben két poétasort találtunk: a Kedves szívem két zárósort. *Várjatok.* Egy-egy szerencsésen fogalmazott mondat, különben a próza határain mozog. *Keresztúton* stb. Az ajakra tóduló szóözön még nem ihlet s a símán folyó vers még nem líra. *Szív.* Könnyen jött s gyorsan múló versikék. *A szegénység könyve* stb. Versei úgy sülnek el, ahogy a dilettantizmus ismerete alapján várja az ember. A dalformát olykor elég szerencsésen kezeli. *Tűnő csillagok.* Sorról-sorra lökődő vers, közepes formakészség, satnya képzelet. Még legjobb Az éji vonat. *Az emlék: rózsalevelek...* A mult századvégi folyóiratok sablón-versikéi. *Cor cantat.* Erőtlen versek, erőltetett képek. Hogy lehet mese szárnyán nézni a borba? *Életút elején* stb. A polgári beszéd szólamaiba helyettesített ál-költőszólamok. *Műzsám.* Iskolás versek, öröklött képek és gesztusok túrhető formáérvék. *Zengő szívek.* Erőltetett, semmit sem láttató nyelv, unalmas verstárgy. *Halk dalok.* Nemcsak halkak, de semmitmondók is. *Idegenből.* Alig egy-két egyénien színezett sor, gyenge. *A csend ölében.* Emléket nem hagyó, vértelen kísérletek. *Fény-lendület.* Semmitmondás és nagyotmondás elkedvetlenítő keveréke. *Lasciate.* Valóban lasciate. *Mélységek fölött.* Bágyadt versek, sehol egy eredeti szín.

Egészen gyengék: *Levélhullás, Fényes utakon, Én mégis elmegyek stb., A nászok násza stb., Egy szüreten még stb., Próbáljunk, Balladák, Tarka virágok, Trianon.*

Lessing. (1729—1929.)

Kétszáz esztendeje, hogy a német irodalom legharcosabb egyénisége a kis szíriási Kamenzbos megszületett. Honfitársai világraszóló ünnepekkel akarják megülni a Lessing-évet Wolfenbütteleben, hol élete utolsó szakában működött és Braunschweigban, hol utolsó álmát alussza. Úgyesen kapcsolják össze ezt az emlékünnepet a Goethe Faustjának braunschweigi első előadásáról való megemlékezéssel, tehát az 1829—1929-es centennáriummal. A Faust-téma különben is közel állt Lessinghez, mert hiszen neki is van egy Faust-törredéke, amint a XVIII. és XIX. században sok más német író foglalkoztatott ez a kizárólag Goethe hatalmas szintetikus szellemének való tárgy. Lessinget azonban sok tekintetben jellemezte az igazságszomj, a végső titkok megfejtésének az a vágya, mely e problematikus hős alapvonása. Nagyon találó, hogy emlékünnepeket összekapcsolták s még találóbb, hogy Hindenburg elnök a Lessing-év ötezermarkás nagydíját a Lessing világnézete végső tisztázását nyújtó mű jutalmazására szánta.

Nálunk vannak, akik hajlandók Lessing jelentőségét félreismerni, őt kisebbnek látni, mint amilyen valóban. Még tudósaink közül is a francia műveltségük hamar készek rá, hogy a gall nemzet fiainak szemüvegén át nézve a jellegzetesen német író, eredetiségét és műveinek élő erejét kétségbevonják. Mások azért vitatják el tőle a «nagy» jelzőt, mert a liberális eszmék előharcosát látják benne, sőt egyesenes kimondják, hogy ezért magasztalták érdemén felül azok, kiknek a liberalizmus létérdekük. Ilyen eltévelyedés ma a végletek uralkodásának idején semmikép sem különös; a tulzó német jobbpártiak ugyanilyen alapon ismételten megtámadták az utóbbi években Goethe is, kitől legalább is a «legnagyobb német» nevet akarták megtagadni. Pedig épen ez jellemző ezekre a költőkre: elsősorban németek, amellet hogy a fehér faj legnagyobb képviselői a XVIII. és XIX. században. Annál nagyobb dolog ez főként Lessingnél, mert olyan irányt képvisel, mely nemcsak nemzetközi, de kifejezetten nem német: a fővilágosodást. Kétségkívül ő volt ennek legnagyobb szellemi harcosa Német-